

TANULÁS A FELSŐOKTATÁSBAN

ÚGY TŰNIK, A HAZAI FELSŐOKTATÁST IS elérte a tanulás világának tanuló-
ra orientált szemléletéről szóló új diskurzus, amelynek koncepciói között a
tanuló egyén középpontba állítása jegyében a kompetenciákban való gon-
dolkodás, a tanulási eredmények alkalmazása, a képzési keretrendszer megalkotása,
az átjárható és egymásra építhető képzési szerkezetben biztosított egyéni tanulási
utak mellett ott találjuk a formális képzésen kívül szerzett tudások mérését, érté-
kelését és elismerését is. A felsőoktatásban mindezek előfutárának is tekinthető az
előzetesen megszerzett tudás elismerésének koncepciója és gyakorlata, amely né-
hány évtizeddel ezelőtt az Egyesült Államokban jelent meg először és az egyetemi
képzésben elvárt ismeretek más egyetemeken történt megszerzésének elismerését,
a kredit transzfer funkciójának kialakulását eredményezte. A hazai felsőoktatási
gyakorlatba mindez azonban lassan szivárog be. A továbbiakban ennek folyamatát,
jellemzőit tekintjük át választ keresve arra, hogy milyen esélyei lehetnek a koncep-
ció elterjedésének a magyar felsőoktatásban.

A szervezett képzésen kívüli tanulás elismerésének előnyei és gyakorlata

A képző intézményen kívül vagy a formális képzésen kívül szerzett tudások elis-
merésének gyakorlattá tétele nemcsak a tanuló egyén számára hozhat egyedi (el-
ismert kreditekben számítható) előnyöket, vagy az intézménynek több beiratkozó
és díjfizető hallgatót. Egy meghonosodó gyakorlat, az azzal elterjedő szemléletmód
a teljes képzési tevékenységben, a jelenleg kitüntetett helyet elfoglaló alap- és mes-
terszakos képzés terén is különböző változásokat indíthat el:

– A képző intézményen vagy a formális képzéseken kívüli tanulás érvényének
tudomásul vételével, elismerésével növekedhet az egyéni hallgatói tanulmányi rá-
fordítás (munka) presztízse is. A tanterv-tervezők, az egyes oktatók tantárgyaikat
fejlesztve tudatosabban tervezhetik a képzési célok eléréséhez az egyéni tanulás sze-
repét, ami az alkalmazott oktatási módszereket is változatosabbá teheti.

– Az egyéni tanulás szerepének és jelentőségének felismerése elvezethet intenzí-
vebb tantervépítési és oktatási módszerek megjelenéséig.

– Az egyéni tanulás szerepének, jelentőségének növelése segíthet az egyénre szabott, tanuló-orientált szemlélet, az ehhez kapcsolódó új eljárások, például a tanulási eredményekre alapuló tervezés és értékelés (Derényi 2006) alkalmazásának terjedésében.

– Az elismerési eljárás során alkalmazott tudásmérési technikák, eljárások a reguláris képzésekben alkalmazott értékelési módszereket is színesebbé, változatosabbá, a tananyaghoz és az oktatás módszeréhez a célul tűzött tudás (tanulási eredmény) jellegéhez adekvátábbá alakíthatja.

– A különböző módokon és színtereken szerzett tudások elismerésének általánosabb gyakorlattá válása elősegíti a hallgatók tanulmányi útjának, majd életútjának követését, monitorozását célzó tevékenységek elterjedését és beépülését az intézményi minőségbiztosítás elemei közé.

Ezek az előnyök – és bizonyára még továbbiak is, amelyek együtt a formális képzésen kívül folytatott tanulás elismerésének hozzáadott értékét jelenthetik – elsősorban azon intézmények számára jelentkeznek, amelyek az elismerést széleskörű gyakorlattá teszik.

A formális és nem-formális keretek között végzett tanulás elismerésének alkalmazása a felsőoktatás működésének több területén is jelen van már.

– A képzések tradicionálisan építenek a formális képzés során is jelen lévő informális tanulásra, a rejtett tudás létrejöttére (eredetileg *tacit knowledge*; a Polányi Mihály által bevezetett fogalomról bővebben lásd Mihály 2007), és értékelésére, elismerésére is kialakultak eljárások mint például a szintetizáló szigorlat vagy a szakdolgozat-védés, amelyért kreditet írnak jóvá.

– A kreditrendszer megjelenése majd országos bevezetése nyilvánvalóvá tette, hogy a szervezett képzési folyamaton belül is megjelenhet és kezelhető a nem-formális és az informális módon zajló egyéni tanulás. A kredit mennyiségi értéke egyértelműen épít az egyéni tanulásra mint a szervezett képzés eredményeihez történő hozzájárulásra, hallgatói munkaráfordításra. A kreditrendszer azonban nemcsak a képzési folyamat egyéni aspektusának elismerését emelte be a felsőoktatás világába, hanem a kredit transzfer funkciójának megjelenítésével a tanulás eredményeinek (a megtanult és az elsajátított kompetenciáknak) a képzés szolgáltatójától, a szervezés módjától, a megvalósítás formájától és a tanulás színterétől függetlenül érvényes voltának aspektusát is. A már megszerzett kreditek elismerése két problémát is kezelt: egyrészt a korábbi tanulás (az angol *prior learning* kifejezés előzetes tudásként honosodott meg a magyarban) eredményeinek beszámítását, másrészt a más színtereken folytatott tanulással szerzett tudások beszámítását. Csapó Benő (2006) hívja fel a figyelmet arra, hogy elkülönítendő az elismerés két funkciója: egyrészt szolgál a tanulmányok előfeltételeinek való megfelelés igazolására, másrészt a képzési célok részbeni vagy teljeskörű elérésének felmérésére és elfogadására. Az előbbire példa lehet a mesterképzésbe való jelentkezés feltételül meghatározott ismeretek igazolását elvégző elismerés, utóbbira pedig a felsőfokú szakképzésből az alapképzésbe átlépő hallgatók 30–60 megszerzett kreditjének elismerése, az

idegennyelvi ismereteket igazoló bizonyítvány vagy a számítógépes felhasználói készségeket igazoló ECDL vizsgabizonyítvány. Bár e két bizonyítvány elfogadása – a képzés természeténél fogva – mindkét esethez tartozhat: előfordulhatnak olyan képzési programok, amelyek esetén ezek belépő feltételként jelennek meg, és olyanok is, ahol a képzés céljai között foglalnak helyet. Mi több, a két funkció akár egyszerre is megjelenhet egy elismerési döntésben: a képzési cél elérése érdekében elismert tudás (a hozzá rendelt kredittel) a tanterv értelmében egyszerismind lehet egy következő tantervi szakaszba, modulba való belépés vagy további tantárgyak felvételének előfeltétele is. De akár az előfeltételek, akár a képzési célok érdekében történik az elismerés; akár korábbi tanulásról, akár máshol zajló tanulásról legyen szó, a kreditrendszerben egyaránt elismerhető a formális képzésben és a formális képzésen kívül történt tanulás eredménye.

– Egyes képzési területeken természetes módon jelen van az elvárt előzetes tudás elismerése, függetlenül annak elsajátítási színtereitől, módjaitól: a művészeti képzésekre, a sport-és testkulturális képzésekre olyan felvételi alkalmassági vizsgákat szerveznek, ahol az elvárt kompetenciák meglétét vizsgálják, és kevéssé számít az, hogy azokat hol, milyen módon szerezte meg a jelentkező.

– A felsőoktatási intézményekben működő nyelvi képző központok, lektorátusok régóta úgynevezett szintfelmérő vizsgálatok révén sorolják a különböző tudásszintű hallgatókat megfelelő tanulócsoportokba.

– Egyes helyeken az ECDL bizonyítványt is elfogadják, maga az ECDL pedig a bármilyen módon (azaz formális, nem-formális vagy informális tanulóval) megszerzett informatikai jártasságot igazolja.

Mindezen mozzanatok kétségtelen jelenléte ellenére egyelőre a formális tanulási helyzetek elismerése a domináns gyakorlat, és még az sem tekinthető problémamentesnek. A nem-formális és informális tanulás eredményeinek elismerése alkalmi, és csak ott működik széles körben és problémamentesen, ahol erre több generáción átívelő tradíció alakult ki vagy sajátos külső körülmény támogatja (pl. nyelvvizsga bizonyítványok elismerése). A tanuló egyént a középpontba helyező, tanulás-orientált szemléletmód terjedésével megjelenik a tantárgyi tartalmak helyett a tanulási eredmények alkalmazása a képzések fejlesztésében, az oktatásban és az értékelési eljárásokban (*Adam 2006, 2008*). Ez a megközelítés óhatatlanul is oldja a formális és nem-formális tanulás útján szerzett kompetenciák között merőteljesen fennálló határvonalat.

Az előzetes és informális tanulás elismerésének szabályozása

Bár sohasem tiltotta jogszabály, erőteljesebben a kreditrendszer bevezetése nyomán merült fel technikai problémaként az előzetes tudás beszámítása. Az Országos Kredittanács 2001-ben *Ajánlásokat* dolgozott ki és bocsátott a felsőoktatási intézmények rendelkezésére a kreditrendszer kiépítésének és alkalmazásának elősegítésére (*Országos Kredittanács 2001*). Az *Ajánlások* 12. pontja a „PLA (prior learning assessment), előzetes tanulmányok beszámítása” címet viselte. Ebben az OKT el-

sősorban a felnőttképzésre (és „a felsőoktatási intézmények felnőttképzésnek tekinthető képzéseire: a levelező alapképzés és a szakirányú továbbképzés minden formájára”) értelmezi a kifejezést, és felhívja a figyelmet, hogy vizsgálódás nyomán állapítható meg, hogy vannak-e „bizonyíthatóan elsajátított korábbi ismeretek (tudás, képességek, kompetenciák)”. Az OKT szerint ezek „75 százalékos átfedés esetén kreditekkel elismerhetők”. Az *Ajánlás* szerzői érzékelhetően húzódoztak attól, hogy a reguláris nappali képzésekre is ajánlják az elismerést, és sajátos előfeltételeket fogalmaztak meg: „alapképzési szakokon általában gondosabban kell eljárni az előzetes tanulmányok és elsajátított ismeretek elfogadásában, csak érettségit követő (iskolai rendszerű) legalább akkreditált poszt-szekunderi képzésben elsajátított ismeretek elfogadására kerülhet sor, nem akkreditált képzés esetén az ismeretek elsajátítását mindenképpen vizsgálással kell hitelesíteni”.¹ Ebből a szövegalakításból kiviláglik, hogy az előzetes ismeretek beszámítását ekkor még elsősorban az azonos képzési szinten, formális keretek között, korábban megszerzett ismeretekre vonatkoztatják, és kevésbé szorgalmazzák a formális képzésen kívül szerzett ismeretek elismerését. (A fogalmazásmód azt a szemléletet is mutatja, amely szerint a felnőttképzések kevésbé „értékesek”, mint a felsőoktatás alapképzései.) Az *Ajánlás* szövege és az arra a későbbiekben reflektáló intézményi kérdések jelezték azt is, hogy a PLA-val kapcsolatos gondolkodásban még erőteljesen dominált a formális képzési szint: az *Ajánlások* csak az „érettségit követő” képzésekben szerzett előzetes ismereteket vonná be az elismerhetők közé, és az intézmények alkalmazási problémáinak egy részét is az jelentette, hogy az érettségi előtt, vagy a nem egyértelműen beszíntezhető, iskolarendszeren kívül szervezett felnőttképzésekben megszerzett ismeretek egyáltalán elismerhetők-e. Az *Ajánlások* nem tért ki az általa is javasolt értékelési eljárásokra (csak annyit mond, hogy „valamilyen vizsgálással, vagy vizsgától eltérő formájában történhet”).

A 2006 tavaszán hatályba lépett új felsőoktatási törvény² – elődeihez hasonlóan – nem tért ki az előzetes ismeretek elismerésére. Ez sok intézmény számára okozott problémát: szabad-e gyakorolni az elismerést, ha a jogszabály tételesen nem ad erre felhatalmazást. A törvényhez kiadott végrehajtási rendelet³ 23. § (9) bekezdése aztán explicite megengedte a korábban megszerzett ismeretek elismerését. „Nem kell teljesíteni a tantervben előírt követelményeket, ha a hallgató azokat korábban már elsajátította és ezt hitelt érdemlő módon igazolja.” Sőt, a korábbi OKT Ajánlások szemléletén továbblépve egyértelműen e körbe vonja az informális tanulás világát is, a munkavégzés során zajló tanulást: „A munkatapasztalatok alapján teljesített követelmények elismeréséhez az intézménynek szóbeli, írásbeli vagy gyakorlati számonkérés formájában meg kell bizonyosodnia az ismeretek elsajátításáról”. Felvethető lenne, hogy miért csak a munkatapasztalatok jelentek meg a jogszabályban, és az

1 A szöveg keletkezésekor alapképzésnek az első főiskolai vagy egyetemi végzettséghez vezető képzést nevezték.

2 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról.

3 79/2006 (IV.5.) Korm.rendelet a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról.

informális tanuláshoz sorolni szokás más tanulási, ismeretszerzési módok, szinterek és alkalmak miért nem? Ugyanakkor látni kell, hogy a felsőoktatás világában a tanulással kapcsolatos szokásos felfogáshoz képest ez is radikális lépésnek tekinthető a jogalkotó részéről.

A felsőoktatási törvény 2007 nyarán történt módosítása⁴ során a kormányrendeletnek ezt a munkatapasztalatra vonatkozó rendelkezését beemelték a törvénybe, az 58. § kreditrendszerre vonatkozó rendelkezéseinek (7) bekezdése kiegészült azzal, hogy „a kreditátviteli bizottság a korábbi tanulmányokat és munkatapasztalatokat tanulmányi követelmény teljesítéseként elismerheti”.⁵ Ugyanez a törvényhely egyúttal azonban korlátozást is bevezet, amikor kimondja: „a munkatapasztalat alapján beszámítható kreditek száma legfeljebb harminc lehet”. Ezzel valószínűleg az előző lépés nyomán a felsőoktatás felől érkezhettek aggodalmakra kívánt megnyugtatóan hatni, ám egyszerismind azt is jelezte, hogy a korábban, máshol, máshogy folytatott tanulással megszerzett ismeretek csak korlátozottan ismerhetők el. Ugyan még nem lehet erre vonatkozó tapasztalat, mert a módosító törvény ezt a rendelkezést 2008. szeptember 1-jével lépteti hatályba, mindazonáltal érdekes döntési helyzetekbe kerülhetnek a máshol megszerzett tudás elismerésére nyitottabb intézmények akkor, amikor egy jelentősebb előzetes ismerettel rendelkező hallgatójuk esetében e törvényi korlát miatt le kell majd határolniuk, hogy a megszerzett tudás mely részét ismerik el és melyet nem.

Figyelemre méltó, hogy a jogszabály tematikailag szűk értelemben definiálja az informális tanulást azzal, hogy csak a munkatapasztalatok során szerzett ismereteket nevesíti. Félő, hogy ez a gyakorlat szűkítését is eredményezi azzal, hogy a többi tanulási módot és színteret – explicit törvényi felhatalmazás hiányában – nem fogják figyelembe venni az intézmények. Másik sajátos – ám feltételezhetően akaratlan – definíciós következménye a jogszabálynak, hogy a más módokon és szintereken végzett tanulás eredményeinek elismerését tanulmányi követelmény teljesítéseként, azaz tantervben rögzített kreditek kiváltásaként, helyettesítéseként vezeti be. Ezzel – és a legfeljebb harminc ily módon elismerhető kredit megszabásával – a gyakorlati alkalmazás elől elzárja teljes képesítések megszerzését/kiadását nemformális és informális módon való tanulás elismerése révén.

A kredit-megfeleltethetőség elveinek gyakorlati megvalósításaként a tantervek tantárgyainak és tartalmi egységeinek összehasonlítása tehát a jogalkotó által is ösztönzött eljárás. Ez egyszerismind a felsőoktatási rendszeren *belül* zajló tanulás eredményeinek elismerését támogatja. Az Európai Kreditátviteli Rendszer szabályainak most folyó revíziójában, illetve az Európai Felsőoktatási Térség számára a képzési programok kialakításának és működtetésének módszertanát kialakító Tuning program (*Gonzalez & Wagenaar 2007*) keretében szorgalmazott módszertani kiterjesztések, amelyek a tanulási eredmények alkalmazását és figyelembe vételét is bevonnák a kreditelismerés körébe, egyelőre nem gyakoroltak érzékelhető

⁴ 2007. évi CIV. Törvény a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról.

⁵ CIV. törvény 11. § (1) bekezdése.

hatást idehaza. (Ezért a hatályban lévő szabályozáshoz képest is radikális a munkatapasztalatok bevonása az elismerési körbe.)

A formális képzésen kívül megszerzett tudások elismerése, kezelésmódja körül tehát egyelőre szemléleti és alkalmazási bizonytalanságok érzékelhetőek mind az oktatásirányítás, mind pedig az intézmények vonatkozásában, legalábbis e fenti példák ezek szimptomáinak is tekinthetők.

Korábban a munkatapasztalatok elismerésével kapcsolatos jogszabály módosítást radikális lépésnek neveztük. Két ok is támogatja ezt: egyrészt – mint láthattuk – a felsőoktatásra is áll az a teljes hazai oktatási ágazatra megfogalmazott helyzetkép, miszerint a formális helyzetek túlsúlya, dominanciája jellemző, és a formális képzésen kívül történő tanulás elismerése is leginkább formális helyzetekben nyerhet értelmet (*Tót 2002*) és szinte nem lehet formális képzésen kívüli tanulással fokozatot szerezni. Másrészt a felsőoktatási képzési rendszer, az abban folyó képzési programok szabályozására irányuló jogalkotás is ebben a szemléletmódban zajlik, noha helyenként tetten érhetők elmozdulási kísérletek is.

A már hivatkozott 289/2005-ös kormányrendelet kísérletet tett arra, hogy a kompetenciákban megfogalmazott tanulási eredményeket mint a tanulási-tanítási folyamat kimenet felől szabályozó eszközeit, valamint a tantárgyak meghatározása helyett ismeretkörök leírását mint egy kevésbé merev tartalmi szabályozás eszközeit jelenítse meg a képzési követelményekben, és ezzel oldja a korábbi formális elemek dominanciáját. A jogszabályi változtatás önmagában azonban – megfelelő implementációs folyamat híján – elégtelennek bizonyult arra, hogy a képzési programok tervezésére és megvalósítására alapvető hatást gyakorló programakkreditációs eljárás procedurális és tartalmi orientáltságát is oldja. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság által az említett rendelkezésekkel kapcsolatban kialakított értelmezések és feltételek (pl. a jogszabályban bevezetett ismeretkörök tantárgyakká definiálása) semlegesítették, kioltották az oktatásirányításnak a formális szemléletmód oldására irányuló kezdeményezéseit.

Megfigyelhető, hogy miközben itt-ott megjelennek a formális helyzeteket oldani törekvő gyengébb vagy erőteljesebb intézkedések az oktatásirányítás részéről, ezek érvényesítését, elterjedését – sokszor ugyanazon jogszabályon belül – más intézkedésekkel, rendelkezésekkel a jogalkotó maga, vagy értelmezésekkel más, a képzési tevékenységre ráhatással bíró testületek gátolják meg. Ez azt jelzi, hogy erős lehet a szemléleti bizonytalanság, illetve az intézményi partnerek ellenállása a nem-formális tanulás elismerésének térnyerésével kapcsolatban.

Az előzetes és informális tanulóssal kapcsolatos szemléletmód és gyakorlat az intézményekben

Két évvel ezelőtt egy felmérés felvetései még döbbenetet és értetlenséget váltottak ki a hazai felsőoktatási környezetben a formális tanuláson kívül megszerzett tudások elismerésének lehetőségével kapcsolatban. Akkor az Országos Kredittanács tagjai

(maguk is oktatók) igyekeztek kollégáikat spontán módon interjúvolni álláspontjukról e kérdésben. A nem-formális vizsgálati helyzet és a kollegialitás adta bizalmi viszony vélhetően őszinte reakciókat engedett meg. A vizsgálat sikertelenül ért véget, a legmegengedőbb álláspontot megfogalmazó oktató is valahol máshol, mások által megvalósítva vélte csak elgondolhatónak a formális képzésen kívül megszerzett tudások elismerését, beszámítását a felsőfokú tanulmányokba.

Más nézőpontból közelített átfogó vizsgálatok is azt jelzik, hogy a formális képzésen kívül történő tanulás figyelembe vételének általában alacsony az elfogadottsága. A 2006-ban elvégzett Országos Kreditmonitor vizsgálat, amelynek adatfelvételi részét a Gallup Intézet végezte (*Illés et al 2005*), egyik fejezetében a hallgatók egyéni tanulásának helyzetére fókuszált. Több érdekes eredmény is született. Egyrészt kiderült, hogy a formális tanulási helyzeten (tanóra) kívül történő tanulást csak kis mértékben várja el, követeli meg a hazai felsőoktatás: igen alacsony a tanórákhoz viszonyítva az egyéni tanulásra irányuló követelmény. Ezt több körülmény együttesen alakítja: az oktatók a formális tanórák számának növelésében érdekeltek, korábban pedig láttuk, hogy jogszabályi ellentmondások az egyéni tanulásra fordított idő alacsony mértékét okozzák.

Másrészt az is kiderült, hogy a hallgatók által ténylegesen tanulásra fordított idő jóval kevesebb a tantervben elvártnál. Az ezt vizsgáló felmérésben részt vevő hallgatóknak (országos reprezentatív minta) a válaszadást megelőző félévben felvett és elvégzett négy-négy tantárgyra vonatkozóan arról kellett számot adniuk, hogy a formális tanulási alkalmakon kívüli egyéni tanulásuk ténylegesen milyen mértékű volt. Ezt – az utóbb kreditekkel elismert – tényleges tanulási időt összevetve a tanterv által elvárt mennyiséggel kiderült, hogy a hallgatók mintegy kétharmada az elvárt (mint fentebb volt róla szó, meglehetősen alacsony) egyéni tanulási mennyiségnél jóval kevesebbet – sokan alig felét – fordítják ténylegesen a megjelölt tantárgyak esetén a tanulásra. Ebből az eredményből nemcsak az a kézenfekvő magyarázat következhet, hogy a magyar hallgatók lusták és nem tanulnak, hanem akár az is, hogy tanáraik nemcsak, hogy kevéske egyéni tanulást várnak el tőlük, de azt meg sem követelik, nem ellenőrzik, és nem értékelik megfelelő módon.

További vizsgálati adatok is erősítik, árnyalják ezt a képet. A más formális helyzetekben végzett tanulás (és annak eredményességét igazoló kredit) elismerése az Országos Kreditmonitor erre irányuló felmérésének eredménye szerint rendkívül alacsony mértékű: a külföldi tanulmányaikat elismertetni kívánó hallgatók egyharmada egyáltalán nem, egy másik harmada pedig csak részben tudta ezt a célját elérni (*Illés et al 2005*). Az intézmények, az intézményi kreditátviteli bizottságok (oktató tagjai, többnyire az érintett oktatók vagy vezetőik állásfoglalása, javaslata alapján) sokszor nem ismerik el a más felsőoktatási intézményben (sem hazai, sem külföldi), sőt saját intézményük más karán folytatott tanulást sem olyannak, amely saját követelményeiknek megfeleltethető és így elismerhető lenne. Ezt támasztja alá egy friss felmérés is, amely oktatók és főként a nemzetközi mobilitást koordináló alkalmazottak körében zajlott (*Derényi 2008*). A válaszadók 12 százaléka jelezte,

hogy külföldi tanulmányokról hazatérő hallgatóik rendszeresen találkoznak problémákkal kreditjeik elismertetése során, 65 százalékuk szerint ez időnként van így.

Az itt felsorolt vizsgálati eredmények alapján úgy tűnik, a hazai felsőoktatásban nagyon erős az a diszkrecionális felfogás, hogy csak azok lehetnek érvényes tudások, amelyeket a saját intézmény, kar vagy tanszék, illetve az oktató által biztosított formális tanulási helyzetben kínál fel és tesz hozzáférhetővé. Sem más intézményben biztosított formális helyzetek, és különösen a formális képzésen kívüli tanulási helyzetek nem tekinthetők olyanoknak, amelyekben tanulással érvényes tudások szerezhetők. Ez egybeesik Mihályi Ildikónak az oktatás egészére címzett azon megállapításával, miszerint „az intézményi oktatásban még mindig domináns tantárgyi szemlélet nem szívesen vesz tudomást olyan tudástartalmakról, amelyek más módokon kerülnek a tanulók ismeretei közé” (Mihályi 2007).

Az előzetes és informális tanulással kapcsolatos szemléletmód és gyakorlat terjedésének hatóerői

A fentiek nyomán felvethető, hogy mégis mi értelme a formális képzésen kívül szerzett tudások felsőoktatásban való elismeréséről gondolkodni? Jelen írás elején felsorolt elvi előnyökön túl egyre több olyan hatás éri a felsőoktatást, amely e szemléletmód terjedését valószínűsíti és így várható, hogy a formális képzések világa egyre inkább be fogja fogadni az azokon kívül szerzett tudásokat. Az ezt elősegítő hajtóerő több forrásból is származhat:

– Egyrészt ez a dimenzió előtérbe került az európai (közösségi) gondolkodásban. A Lisszaboni stratégia céljainak elérése érdekében, az egész életen át tartó és az élet minden területére kiterjedő tanulás koncepciójának kiterjedésével, erősödésével a tudástársadalom fejlődését, a munkaerőpiac hatékonyságát és a tanuló egyén önmegfejlesztő döntéseit támogató, segítő eszközök is felértékelődnek, így a formális képzéseken kívüli tanulás világa is.

– Ugyanezen okokból a II. Nemzeti Fejlesztési Terv Társadalmi megújulás operatív program (TÁMOP) egyik központi intézkedése a nem-formális és informális tanulás révén megszerzett ismeretek elismerésével kapcsolatos eljárásnak a felsőoktatásban való bevezetését célozza komoly források mellérendelésével. Várható, hogy a program révén olyan ismeretek jelennek meg és terjednek majd a felsőoktatásban, amelyek nemcsak ráirányítják a figyelmet a kérdésre, de technikai, módszertani eszközöket is kínálnak az eljárást alkalmazni szándékozók számára.

– Ugyancsak hajtóerő lehet a képzők, így a felsőoktatási intézmények megjelenő piaci érdeke is. A két nagy felsőoktatási piac egyszerre történő gyors beszűkülése új piacok keresése felé fordítja az intézményeket, és az egyik, könnyen észrevehető és még egy jó ideig fejlődő szegmens a felnőttképzés világa lehet, ahol komoly verseny alakul ki a hallgatókért, amely kiterjed többek között a hallgatóknak nyújtott szolgáltatások körére és minőségére is. A felnőttképzési törvény egyébként a felnőttképzők számára elő is írja az előzetes tudások meglétének felmérését. Így

várható, hogy erre a területre nagyobb figyelmet szentelve, a felsőoktatási intézmények is alkalmazni kezdik ezeket az elismerési eljárásokat potenciális hallgatók megszerzése érdekében.

– Az Európai képesítési keretrendszer nyomán megindul a Nemzeti képesítési keretrendszer kidolgozása. Ez a keret az egyes oktatási alágazatok kimeneti szabályozóit tanulási eredmények meghatározásával fogja egységes keretbe. Várhatóan módot ad majd arra is, hogy a tanuló egyén által elért szint azonosításához a formális képzésen kívül végzett tanulás során elért tanulási eredményeket is figyelembe lehessen venni és elismerni. Az országos képzési keretrendszer kidolgozása, bevezetése majd alkalmazása során olyan nyilvános ismeretek és tudások jelennek meg a felsőoktatás számára is, amely sok érintett szereplő számára teszi a jelenlegihez képest más módon is érthetővé és megélhetővé a képzésben elfoglalt szerepét, saját oktatási tevékenységét. Ez elősegítheti az oktatásról és a tanulásról alkotott hagyományos nézetek módosulását, a formális képzések dominanciájának oldódását.

– A közoktatás eltömegesedése nyomán egyre erősebben vonja kétségbe a felsőoktatás a beiskolázott hallgatók tudásainak megfelelőségét, a felsőfokú tanulmányokra való felkészültségét. „Az oktatás gyakorlatában az előzetes tudás fontosságára, jelentőségére elsőként éppen annak hiánya hívta fel a figyelmet” (Csapó 2006). Rövidesen meg fognak jelenni azok az új belépőket felmérő eljárások, amelyek célja elsősorban az lesz, hogy – az idegennyelvi képességfelméréshez hasonló funkcióval – segítségükkel az új belépők „felsőoktatás-képessé” tételéhez szükséges további tanulási és képzési feladatokat meghatározzák. Ezek az előzetes ismeretek jelentőségének felismeréséhez segíthetik hozzá az intézményeket, az oktatókat.

Végül: már érzékelhetők a szemléleti elmozdulás apró jelei. A 2007 őszén szervezett V. Országos Kredit Fórum résztvevői (száznál több intézményi oktatásért felelős vezető, tanulmányi osztály/hivatal vezető) körében felvett kérdőíves értékelés⁶ félig nyitott kérdésére visszajelzésül a következő évek legfontosabb témájának jelölték meg a válaszadók a „nem-formális és informális tanulás szerzett ismeretek elismerését, kreditálását” (hetes skálán 5.6 átlagértékkel).

Egy – a Tempus Közalapítvány megrendelésére készülő, a Bolognai folyamat hazai állásáról készülő helyzetképhez lefolytatott – vizsgálatban (Derényi 2008) pedig 26 hazai felsőoktatási intézményből 134 oktató és nem oktató dolgozó válaszolt egy kérdőív többek között a formális képzésen kívül végzett tanulás elismerésével kapcsolatos nézeteket és intézményi gyakorlatot firtató kérdéseire. A válaszadók 48,5 százaléka nagyon fontosnak, további 24,6 százaléka mérsékelten fontosnak gondolta a felsőoktatáshoz való növekvő és széleskörű hozzáférés szempontját. Arra a kérdésre, hogy intézménye elismeri-e a hallgatók informális, nem-formális úton szerzett korábbi ismereteit kreditekkel, a válaszadók 41,6 százaléka válaszolt igenel, bár közülük közel kétharmad azt jelezte, hogy ez egyedi eljárás keretében történik, egynegyedük szerint pedig csak indokolt esetben. Az összes válaszadó 12,3

⁶ Lásd a rendezvény honlapját <http://www.kreditiroda.hu/forumok/5doc/ertekelolap.pdf>

százaléka szerint nem kívánatos az ilyen tudás elismerése, további 23,5 százalékuk szerint pedig erre nincs is igény. Magas, közel 10 százalékos volt a *nem tudommal* válaszolók aránya. A kérdőív egy másik szekciójában azt kérdezve, hogy a válaszadó személyesen elfogadhatónak tartja-e hogy informális és nem-formális tanulással korábban szerzett ismereteket kreditekkel elismerjenek a hallgatóknak és így azok felmentést nyerjenek egyes tantárgyak elvégzése alól, 22,4 százalék jelezte azt, hogy ezt teljesen mértékben elfogadhatónak tartja, 53,7 százalék csak nagyon indokolt esetben tartja elfogadhatónak, 18 százalékuk szerint azonban ez nem kívánatos (itt alig 4 százalék volt a *nem tudom* és a nem válaszolók aránya). Mindez – még a konform válaszadási igyekezet figyelembevételével is – azt jelezheti, hogy a korábbi elutasító attitűd csökkenőben, oldódóban van.

DERÉNYI ANDRÁS

IRODALOM

- ADAM, S. (2006) An Introduction to Learning Outcomes. A Consideration of the Nature, Function and Position of Learning Outcomes in the Creation of the European Higher Education Area. In: FROMENT, E., KOHLER, J. (et al) (eds): *EUA Bologna Handbook*. Raabe Verlag, Berlin, Stuttgart.
- ADAM, S. (2008) Learning Outcomes current developments in Europe: Update on the Issues and Applications of Learning Outcomes associated with the Bologna Process. [online] http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/BolognaSeminars/documents/Edinburgh/Edinburgh_Feb08_Adams.pdf
- CSAPÓ BENŐ (2006) A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása. Az előzetes tudás felmérése és elismerése. *Iskolakultúra*, No. 2.
- DERÉNYI ANDRÁS (2006) A tanulási eredmények kidolgozása és használata. Elvi megfontolások és gyakorlati útmutatások. *Társadalom és gazdaság*. Vol. 28, No. 2. December.
- DERÉNYI ANDRÁS (2008) A Bologna-folyamat célkitűzéseinek magyarországi megvalósítása. Budapest, Tempus Közalapítvány. http://www.tpf.hu/upload/docs/bologna2/bf_jelentes_hu_y03.pdf.
- GONZALEZ, J. & WAGENAAR, R. (eds.) (2007) *Tuning Education Structures in Europe. Universities' contribution to the Bologna Process – An introduction*. University of Groningen – University of Deusto. 156 p. [online] <http://www.tuning.unideusto.org/>
- ILLÉS ÁGNES (et al) (2005) Országos Kreditmonitoring Vizsgálat. Kutatási jelentés az Oktatási Minisztérium számára. *Kézirat*. A kutatás részletes eredményei elérhetők: [online] <http://www.kreditiroda.hu/kredit/jelenleg/monitoring2005-2006.asp>
- MIHÁLY ILDIKÓ (2007) Tacit tudás. Egy kifejezés kialakulásának és alkalmazásának története. *Új Pedagógiai Szemle*. No. 3.
- Országos Kredittanács (2001) Ajánlások a kreditrendszerű képzés bevezetésére. Budapest. [online] <http://www.kreditiroda.hu/doc/ajanlas.pdf>.
- TÓT ÉVA (2002) A nem-formális tanulás elismerése – szemlélet és módszerek. *Szakképzési Szemle*, Vol. 18. No. 2.